

לשון הרע ורכילות

בועז הראל

לע"נ שרה חנה בת רבקה ז"ל, ור' חיים אליעזר בן שמשון ז"ל

כתב ר' יונה¹: "והחלק השלישי הולך רכיל והוזהרנו על זה מן התורה שנאמר – 'לא תלך רכיל בעמך', וגם זה נקרא לשה"ר...". משמע מדבריו שיש הבחנה בין רכילות ללשה"ר.
וכן משמע מלשון הרמב"ם²: "איזהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מזה לזה...". ואח"כ כתב "יש עוון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשה"ר...". כלומר, בלאו 'לא תלך רכיל בעמך' כללה התורה 2 איסורים-רכילות ולשה"ר.

ההבדל בין לשה"ר לרכילות:

כתב הרמב"ם³: "איזהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני". אמנם הרמב"ם כתב אח"כ ש"הרי זה מחריב את העולם", אולם לא ציין מה בדברי 'פלוני' גורם לכך.
הכסף משנה מסביר: "האומר פלוני אמר עליו כך, או עשה לו כך וכך, אע"פ שאותו דבר אינו גנות...". כלומר, כיון שהוא מסכסך בין אנשים ומטיל ביניהם שנאה, אף שאינו מבייש או מגנה אחד מהם, ה"ז מחריב את העולם.
"צא ולמד מה אירע לדואג האדומי" **כותב שם הרמב"ם⁴.** והסביר הכסף משנה – כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן לחם וחרב גלית לדוד. ואילו נשאל לאחימלך לא היה מכחיש, שאין בזה גנות."
עוד כתב הרמב"ם: "יש עוון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשה"ר והוא המספר בגנות חברו אע"פ שאומר אמת". כלומר לשה"ר חמור מרכילות כי הוא מפרסם גנות על חברו. לכאורה ניתן להבין שאיסור הלשה"ר הוא עצם הגנות שבדבר⁵, לעומת דברי רכילות שאסורים בגלל הנזק

¹ סימן רכ"ב, שער שלישי.

² הלכות דעות פ"ז ה"ב.

³ שם.

⁴ בהלכה א'.

⁵ לפי הבנת הח"ח לעיל (בסוגיית טעם איסור לשה"ר), אף גנות ללא כל נזק.

ולפי הבנתנו – גנות שיש בה פוטנציאל של נזק.

"לשה"ר ורכילות"

שהם גורמים לבני אדם, והשנאה שהם יוצרים ביניהם – אף ללא גנות. לפיכך כתב הרמב"ם שלשה"ר חמורה מרכילות, לפי שרכילות(=סכסוך) יכולה להיגרם גם ללא גנות, מה שאין כן בלשה"ר שיכולה להיגרם רק ע"י גנות. אלא שהבנה זו קשה מדבריו בהלכה ה' שם כתב: "והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חברו בגופו או בממונו...הרי זה לשה"ר!" ומבאר הכס"מ⁶ "בעובדא דיהודא בן גרים"⁷, אם כן אנו רואים שיש לשה"ר שיש בה נזק ללא גנות. וחוזרת השאלה, מהו החילוק בין לשה"ר ורכילות, ובמה חמור לשה"ר מרכילות?

לכן יש לומר שגם רכילות וגם לשה"ר גורמים נזק לבן אדם, ובאמת מן התורה כל פגיעה ע"י דבור אסורה, שנאמר - 'לא תלך רכיל בעמך', ובאו חכמים וחילקו את הפגיעה לשני סוגים:

רכילות = פגיעה בשני צדדים ע"י גרימת סכסוך ושנאה ביניהם.

לשון הרע = פגיעה בצד אחד בכל צורה שהיא (כלומר פגיעה נקודתית בזה שמשפרים עליו – זה יכול להיות גם פגיעה בקבוצה אחת, בצבור אחד וכו')⁸ ומה שכתב הרמב"ם שלשה"ר חמורה יותר, זה כיון שבדרך כלל פגיעה באדם אחד (=לשה"ר) נגרמת ע"י ספור גנותו לאחרים, ובזה לשה"ר חמור מרכילות שלא דווקא קשורה לגנות (פעמים רבות שני הצדדים לא מודעים לכך שמה שעשו או אמרו הוא דבר רע שעלול לפגוע בחבר).

כך יש להסביר גם **בשערי תשובה**⁹ שכתב על המספר לשה"ר: "כי הוא מסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה לחבריו בהבאישו את ריחם בעיני העם". ועל ההולך רכיל כתב: "כי הוא מרבה שנאה בעולם ומכשיל את בני אדם לעבור על מה שכתוב בתורה 'לא תשנא את אחיך בלבבך'..."¹⁰. אנו רואים מכאן שרכילות זו פגיעה בשני צדדים בו זמנית לעומת לשה"ר שמעצם הגדרתה היא פגיעה בצד אחד

נפקא מינה בין לשה"ר ורכילות:

כתב בשערי תשובה¹⁰: "ודע כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו גזל ועושק ונזק וצער...יכול לספר הדברים לבני אדם, גם היחיד אשר יראה יגיד, כדי

⁶ סוף הי"ד.

⁷ שבת דף לג ע"ב.

⁸ לכן הביא הכס"מ כדוגמא את המעשה של יהודא בן גרים, ששם נפגע רק רשבי"י.

⁹ סימן ר', שער שלישי.

¹⁰ סימן רכ"א, שער שלישי.

"מכרמי שומרון"

לעזור לאשר אשם לו (=להשיב ממון לבעליו) ולקנא לאמת (=להרחיק בני אדם מדרך רשע)¹¹. **וכן פסק הח"ח¹²**, וזה לשונו בסעיף ד': "ואפילו אם התועלת הזאת (=לעזור לנגזל ולנעשק) לא תוכל להגיע ע"י ספורו, רק שהוא מתכוון שיתרחקו בני אדם מדרך רשע כשישמעו שהבריות מגנות פועלי און... גם זה איננו בכלל לשה"ר ותועלת ייחשב, כיון שעכ"פ אין מכוון ליהנות מהפגם ההוא שהוא נותן בחבירו – רק לקנא לאמת".

אך בהגה"ה כתב: "ובאופן זה אינו מותר רק אם כבר נתגלה הדבר להנגזל והנעשק והניזק (כי אז יש רק לשה"ר, מאחר והם כבר מסוכסכים ביניהם ולא המספר גורם לכך), אבל אם לא נתגלה הדבר עדיין להם, נראה שאסור לספר לאחרים" – כי אז יש כאן גם רכילות, מפני שהמספר גורם להם להסתכסך ולריב.

ונשאלת השאלה מה ההבדל? מדוע מותר לפרסם לשה"ר כדי לקנא לאמת אך רכילות נאסרה?

הבאר מים חיים¹³ כתב: "ולפי הנראה בעוונותינו הרבים, הקלקול פן יתגלה לנידון ויסובב עי"ז מחלוקות רבות ועצומות ללא תועלת...קרוב יותר מהתיקון שיתרחקו בני אדם עי"ז מליכך בדרך רעה, בראותם שהבריות מגנות פועלי און". ובהמשך כתב: "וקלקולין הרגילים לבוא עי"ז רכילות, דהיינו מחלוקת ואונאת דברים וכיו"ב, יותר קרוב שיבוא עי"ז זה". פירוש, ברכילות קיים יותר סיכוי שייגרם נזק מאשר תבוא תועלת, בעוד שבלשה"ר הנזק קטן מהתועלת העתידה לבוא – שיתרחקו בני אדם מדרך רשע.

טעם זה קצת קשה, כיון שתועלת בלבד אינה מתירה לספר לשה"ר על שום אדם – גם כשהתועלת רבה על הנזק¹⁴, ולפי טעם הח"ח הבעיה היא ספציפית למקרה זה, שהנזק גדול מהתועלת. במקרה והתועלת תהיה גדולה יותר – משמע שאז יהיה מותר לספר! מ"מ אין כאן חילוק עקרוני בין לשה"ר לרכילות.

¹¹ על פי הח"ח (כלל י" סעיף ד') המובא לקמן – שם משמע שקורא לתועלת שבהרחקת אנשים מדרך רשע – לקנא לאמת.

¹² ה"ל לשה"ר כלל י" סעיפים א-ד.

¹³ שם ס"ק י"ח.

¹⁴ כיון שבזה שאתה מביא תועלת לאדם אחד אתה גורם נזק לאדם אחר. ובמה טוב יותר אדם זה מחבירו? עד שאתה דואג לזה ומועיל לו, תדאג לחבירו ואל תזיק לו!

"לשה"ר ורכילות"

לכן נראה לפרש כך: **מובא בשערי תשובה**¹⁵ - "כך אמרו רבותינו (ב"מ נט). לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצוות אל תונהו בדברים, ואשר לא שת לבו אל דבר ה', מותר להכלימו...ועוד אמרו (יומא פו): 'מפרסמים את החנפים מפני חלול השם'¹⁶ כלומר ההיתר של ר' יונה הוא בשני שלבים:

א. מדובר ברשע שיצא מכלל 'עמיתך' לפחות לעניין לשה"ר, שאז אין חיוב כלפיו של 'לא תונו איש את עמיתו'. כלומר: אין איסור אם מספר עליו לשה"ר.

ב. מה שהותר לספר לשה"ר על הרשעים, זה דווקא כאשר יש תועלת דהיינו הרחקת אנשים מדרך רשע.

לכן – במקרה שהנגזל כבר יודע מי גזל אותו – פרסום הלשה"ר לא מביא על הנגזל ריב ושנאה, כיון שהוא ממילא מסוכסך עם הגזלן ושונא אותו¹⁷, אם כן הוא פוגע בגזלן בלבד, והגזלן יצא מכלל 'עמיתך' לעניין לשה"ר ומותר לספר עליו¹⁸.

אך כאשר הנגזל לא יודע מי גזל אותו, וע"י פרסום הלשה"ר נודע לנגזל, יוצא שהפרסום פוגע לא רק בגזלן, כי אם גם בנגזל שע"י זה באה לו מריבה ושנאה עם הגזלן¹⁹. ואיסור רכילות זה מי התיר²⁰?

---

¹⁵ סימן ר"יט.

¹⁶ 'לא תונו' = איסור העלבה – אין אומרים לאדם זכור מעשיך הראשונים וכו'. לגבי דין 'עמיתך', דהיינו מתי נחשב בכלל 'עמיתך' ומתי יצא מכלל 'עמיתך', עיין לקמן בסוגיית 'דין מומר ופורק עולי' שדנה בכך בהרחבה.

¹⁷ אם הוא עוד לא מסוכסך עם הגזלן, וקיים חשש שכתוצאה מפרסום הלשה"ר – הנגזל יריב עם הגזלן – אסור לפרסם את הלשה"ר, אע"פ שהנגזל כבר יודע מי גזלו, דמרבה בחבילה הוא (עיין הלי' רכילות כלל ד' סעיף א').

¹⁸ עיין לקמן בסוגיית 'עבירות שבין אדם לחבירו'.

¹⁹ כמובן שמדובר כאן במקרה בו לא תהיה לנגזל תועלת ממונית (ע"פ במ"ח שם ס"ק י"ז), לדוגמא: ציוד צבאי שנגנב לך ע"י חייל אחר, וידעת דבר זה לא תועיל לך דבר, אלא רק תרבה מריבה ושנאה.

²⁰ ואפשר שהח"ח לשיטתו, שתועלת בפני עצמה מתירה לספר לשה"ר. שהרי כתב (בכלל י' במ"ח ס"ק ל'), שבעבירות שבין אדם לחברו, לעולם לא יצא אדם מכלל 'עמיתך', כיון שמורה היתר לעצמו בדבר, ולא שפורק מעליו עול אותה אזהרה, ומ"מ כתב שם, שמותר לספר לשה"ר על עבירות שבין אדם לחבירו כדי לקנא לאמת. עיי"ש.

ובאמת לשיטתו, דבר זה כתוב בפירוש בעליות דרי' יונה (בי"ב לט ע"ב), שכתב שמצוה לספר לשה"ר על עבירות שבין אדם לחברו כדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע. ועיין לקמן בסוגיית 'לשה"ר במומר ופורק עולי' בדברי ר' יונה.